

BİLİMDE YENİ PARADİGMA DÜŞÜNÜŞÜ

Fritjof Capra

Temel özellikleri Descartes, Newton ve Bacon tarafından formüle edildiği için, eski bilimsel paradigmaya Kartezyen, Newtoncu ve Baconcu diyebiliriz.

Yeni paradigma için holistik (bütüncü), ekolojik veya sistemik denebilir. Ancak bu sıfatlardan hiçbiri onu bütün olarak tanımlayamaz.

Bilimdeki Yeni Paradigma düşünüşü aşağıdaki beş kriteri içerir. Bunlardan ilk ikisi bizim tabiata bakışımıza, diğer üçü bizim epistemolojimize gönderme yapar.

Parça yerine Bütün

Eski paradigmada, en kompleks sistemde bile parçadaki özelliklerden yola çıkılarak bütünün dinamiklerinin anlaşılabilmesine inanılırdı.

Yeni paradigmada, parçalar ile bütün arasındaki ilişki tersine çevrilmiştir. Parçaların özellikleri ancak ve ancak bütünün dinamiklerinden anlaşılabilir. Ve nihayet, aslında parça diye de bir şey yoktur. Parça dediğimiz şey, ayrılmaz bir ilişkiler ağının sadece ve sadece bir biçimidir.

Yapı yerine Süreç

Eski paradigmada, temel yapıların bulunduğu ve sonra da kuvvetlerle bunların karşılıklı etkileşimde bulunarak süreçlere imkân tanıdığı mekanizmaların var olduğu düşünülürdü.

Yeni paradigmada her yapı, arka plandaki bir sürecin tezahürü olarak görülür. İlişkiler ağının tamamı, kendi zatında dinamiktir.

Objektif Bilim yerine Epistemik Bilim

Eski paradigmada, bilimsel betimlemelerin objektif, sözgelimi insan gözlemciden ve bilgi sürecinden bağımsız olduğuna inanılırdı.

Yeni paradigmada, epistemolojinin –bilgi sürecini anlamanın– açık bir şekilde doğal fenomenlerin tasviri için dahil olacağına inanılır.

Bu noktada doğru epistemolojinin ne olduğu konusunda bir konsensus yoktur. Ancak, epistemolojinin, her bilimsel teorinin tamamlayıcı bir parçası olacağı üzerinde yeni bir konsensus doğuyor.

Bilginin Metaforu Olarak Bina yerine Ağ

Bilginin metaforu olarak bina – temel kanunlar, temel prensipler, temel yapı taşları, vs. – Batı bilim ve felsefesinde binlerce yıl kullanılmıştır.

Paradigma geçişleri sırasında bilginin temellerinin yıkıldığı hissedildi. Yeni paradigmada bu metafor yerine ağ metaforu konuldu. Tıpkı gerçeği bir ilişkiler ağı olarak algılayışımız gibi, bizim betimlemelerimizi de gözlenen fenomenleri temsil eden bir iç içe geçmiş ağ oluşturur. Böylesi bir ağda ne hiyerarşiler ne de temeller bulunur.

Binadan ağa geçiş, aynı zamanda, diğer tüm bilimlerin ona göre şekillenip yine ona göre yargılandığı bir ideal olarak ve bilimsel betimlemeler için ana metafor kaynağı olarak fizik düşüncesinin de terk edilmesini gerektirir.

Gerçek yerine Takribi Betimlemeler

Kartezyen paradigma, bilimsel bilginin mutlak ve nihai kesinliği yakalayabileceği inancı üzerine kurulmuştu.

Yeni paradigmada bütün kavramların, teorilerin ve bulguların sınırlı olduğu ve takribi olduğu kabul edilmiştir.

Bilim, asla gerçeğin bütüncül ve nihai kavranışını sağlayamaz.

Bilim adamları –betimleme ile betimlenen olgu arasındaki mutlak tekabül anlamında– gerçeğe uğraşmazlar; onlar, gerçeğin sınırlı ve takribi betimlemeleriyle uğraşırlar.

Fritjof Capra, *Kâinata Mensup Olmak*, İnsan Yayınları, 1996, s. 15-16.